

Παίζουμε ένα ποίημα;

Η ΤΡΑΓΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

Αλέκου Λούντζη: Εξάγγελος

«[...] δεν είναι αλήθεια ότι ήρθαμε αργά στην εποχή μας!» — Κώστας Ουράνης, «Πότε θ' ανοίξουμε πτανιά»

Δεν είναι ότι δεν το 'χαμε σκεφτεί
Δεν ήμασταν αφελείς
Κάποιοι το 'χαν ήδη προβλέψει
Όμως άλλο διαρκώς να ετοιμάζεσαι
κι άλλο να είσαι
Εμείς μόνο για το πρώτο μεριμνούσαμε

*Απολύομαι, απορρίπτεται, χωρίζεις
Δεν μένεις, δεν πας και δεν γυρίζεις*

Εκείνη την ώρα δεν καρφωνόταν συλλαβή
δεν λύγιζε μυσ
Δεν κουνούσαμε ρούπι
Μα πουθενά δεν μας έβρισκες
κι εκεί ακριβώς ήμασταν
Κανείς δεν υποκρίνεται για πάντα τον εαυτό του

Πρέπει κάποτε να ξεστομίσουμε τα κακά νέα...

Πριν γίνουμε ταινία εποχής
ισόβιοι φερέλτιδες
Να μας πιάνουν όλα εξ απήνης
με τις πιτζάμες των προηγούμενων
Η νόθα οικειότητα
είναι πιο αιμομικτική απ' ότι γραφική

...αλλιώς θα μας τα πουν μόνα τους

(Από το υπό έκδοση βιβλίο *Οι Επόμενοι Εμείς*)

1. Στο ποίημα αυτό ακούγεται η φωνή ενός «εμείς», μιας συλλογικότητας που βρίσκεται σε αποφασιστικό χρονικό σημείο. Αμέσως διαβιβάζονται πως η κρίσιμη κατάσταση δεν τους βρήκε απροετοίμαστους: το είχαν σκεφτεί, κάποιοι το είχαν προβλέψει και διαρκώς ετοιμάζονταν. Δεν ήταν αφελείς ή αδιάφοροι, μεριμνούσαν για τον ερχομό της κρίσης. Όμως η μέριμνα για το καθημερινό «εγώ απολύομαι/εσύ χωρίζεις/αυτή απορρίπτεται» τους καθήλωνε σε μια δραστήρια αδράνεια. Ουσιαστικά ποτέ δεν ήταν έτοιμοι και δεν τους έβρισκες πουθενά. Διαρκώς ετοιμάζονταν υποκρινόμενοι τον ατομικό και συλλογικό εαυτό τους, συμμετοχο μιας νόθας οικειότητας.

Όμως τώρα έφτασε η κρίσιμη στιγμή την οποία φοβόνταν: ήρθαν τα κακά νέα για τα οποία δεν είναι έτοιμοι. Αντιλαμβάνονται επιτέλους πως η οικειότητα στην οποία επαναπαύονταν μπορεί να είναι γραφική αλλά περισσότερο είναι αιμομικτική. Τώρα έχουν δύο επιλογές. Η μία είναι να τολμήσουν να ξεστομίσουν τα κακά νέα και να παραδεχθούν την καινούργια τους σκληρή πραγματικότητα. Η άλλη επιλογή είναι να ξεστομιστούν από τα νέα και να κατατήσουν ταινία εποχής, φερέλτιδες δια βίου που οι εξελίξεις τους πιάνουν ξαφνικά με τις πιτζάμες των προγόνων.

2. Το ποίημα μπορεί επίσης να λειτουργήσει και σαν μια εναλλακτική πάροδος της τραγωδίας του Σοφοκλή *Οιδίπους τύραννος*. Ομιλητής του είναι ο χορός των Θηβαίων γερόντων οι οποίοι έρχονται περίτρομοι για να μάθουν τα νέα που μόλις έφτασαν, το χρησμό που έφερε ο Κρέων από του Δελφούς. Ο χορός του Σοφοκλή ανησυχεί πως ήρθε το πλήρωμα του χρόνου να πληρωθεί παλιό και νέο χρέος. Ο χορός

του Λούντζη αναγνωρίζει πως, αν και προετοιμάζονταν από καιρό να λάβουν εξήγηση για τον λοιμό, τώρα αντιμετωπίζουν τη μεγαλύτερη πρόκληση. Το μαντέιο δεν αποκαλύπτει την αλήθεια, μόνο φθέγγεται. Ποια είναι η αλήθεια του χρησμού; Ποιος θα τολμήσει να τη διακηρύξει κατονομάζοντας τον υπαίτιο του λοιμού; Θα μπορέσει η πόλη να παραδεχθεί πως κυβερνάται από μια οικειότητα που, ενώ την θεωρούσε γραφική, κινδυνεύει να αποδειχθεί αιμομικτική;

3. Ο τίτλος του ποιήματος υποδεικνύει μια ακόμα ερμηνεία. Όπως ξέρουμε, ο εξάγγελος της αρχαίας τραγωδίας φτάνει στην ορχήστρα για να αφηγηθεί γεγονότα που έχουν διαδραματιστεί πίσω από τη σκηνή, σε έναν εσωτερικό χώρο όπως το ανάκτορο. Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε πως στο ποίημα ο ίδιος ο Οιδίπους απευθύνεται στους πολίτες του χορού ως εξάγγελος, βγαίνοντας από το ανάκτορο μετά την αυτοκτονία της Ιοκάστης και πριν τυφλωθεί με τις πόρπες της. Τους ανακοινώνει πως, μετά από καιρό επιμελούς αλλά ελλιπούς προετοιμασίας, τώρα είναι η στιγμή που ή θα ξεστομίσει το νόημα του χρησμού ή θα ξεστομιστεί από αυτό, έχοντας προτιμήσει την αιμομικτική οικειότητα της οικογένειάς του. Απευθύνεται στους πολίτες ο Οιδίπους που προέβλεπε αλλά δεν έβλεπε, που έλυσε το αίνιγμα της σφίγγας αλλά όχι του εαυτού του, που είναι ταυτόχρονα ο πεφωτισμένος ηγέτης και ο σκοτεινός παραβάτης, ο φαρμακός που προκαλεί αλλά και καθαίρει το μίσημα. Πρόκειται για μια κορυφαία στιγμή τραγικής «αναγνώρισης» της εξουσίας η οποία αναζητά την τόλμη να περάσει από την άγνοια στην γνώση της ταυτότητας/θέσης της.

4. Αυτή είναι η τραγωδία της «Οιδιπόδειας γνώσης», της γνώσης «που διερευνά αφ' εαυτής συνδέοντας το παρόν με το παρελθόν και βασιζόμενη σε ό,τι έχει γίνει αντικείμενο αυτοψίας» (Foucault, *Lectures on the Will to Know*, σ. 251) η οποία απασχόλησε τον Μισέλ Φουκώ για δέκα τουλάχιστον χρόνια (1971-81) και υπήρξε το αντικείμενο επτά τουλάχιστον διαλέξεών του. Όλη η τεράστια προβληματική του περί δύναμης, γνώσης και αλήθειας αφορμάται από τον προβληματισμό του πάνω στην τραγωδία του Σοφοκλή. Η τραγωδία του Οιδίποδα αποτελεί ιδρυτική δραματοποίηση μιας σχέσης πολιτικής δύναμης και γνώσης που λειτουργεί στο συλλογικό επίπεδο (Foucault, *Power*, 17). Ο εξάγγελος του Λούντζη θα μπορούσε να εκφράζει ένα τέτοιο συλλογικό οιδιπόδειο.

5. Το θαυμάσιο ποίημα που μας απασχολεί εδώ ανήκει στο βιβλίο του Αλέκου Λούντζη *Οι Επόμενοι Εμείς*, και συγκεκριμένα στην ενότητα «Εμείς». Αυτοί οι Εμείς μετεωρίζονται χαμένοι ανάμεσα στους προηγούμενους και τους επόμενους χωρίς να βρίσκονται πουθενά. Αν οι ομιλητές του ποιήματος αποτελούν δυνάμει ένα τραγικό χορό Θηβαίων του μύθου, μπορεί αντίστοιχα να αποτελούν ένα τραγικό χορό Ελλήνων της δεκαετίας του 2010 οι οποίοι αντιλαμβάνονται πως η διαρκής μέριμνα μπορεί θαυμάσια να ενθαρρύνει τον ναρκισσισμό και την αυταπάτη παρά την προετοιμασία.

Είναι οι σημερινοί πολίτες που εξακολουθούν να υποδύονται εαυτούς (παριστάνοντας τον Έλληνα, τον υποψιασμένο, τον αμφισβητία, τον ριζοσπάστη) καθώς βαυκαλίζονται πως τα απειλητικά νέα που επίκεινται δε μπορεί να είναι τόσο κακά αφού διαρκώς, μέσα στη μακάρια οικειότητά τους, «κάτι γίνεται» (όλο και κάποιο πανεπιστήμιο θα είναι στα 600 πρώτα, όλο και κάποιο θεατρικό θα μεταφραστεί στο εξωτερικό, όλο και κάποια διεθνής εκδήλωση θα έρθει, όλο και κάποιος αρχαιολόγος θα βρει βασιλικό τάφο). Είναι οι Έλληνες πολίτες που μιλούν σαν τους Καβαφικούς Τρώες: «Κομμάτι κατορθώνουμε· κομμάτι/παίρνουμ' επάνω μας· κι αρχίζουμε / να 'χουμε θάρρος και καλές ελπίδες. / Αλλ' όταν η μεγάλη κρίσις έλθει, / η τόλμη κι η απόφασίς μας χάνονται· / ταράττεται η ψυχή μας, παραλύει». Οι *Σάτιρες* του Καρυωτάκη βρίσκουν επίσης τη δική τους απήχηση εδώ.

Ποιός θα τολμήσει να ξεστομίσει την αλήθεια του χρησμού, ποιός θα καταγγείλει την γραφικότητα της αιμομιξίας, αναρωτιέται αυτό το χορικό της τραγωδίας της μετα-νεωτερικής Ελλάδας των μετα-προγονικών Ελλήνων οι οποίοι, με τα λόγια του Ουράνη, ήρθαν «αργά στην εποχή» τους αλλά δεν έχουν τη δύναμη να το παραδεχτούν. Πρόκειται για ένα χορικό ιδιαίτερα επίκαιρο (https://sites.lsa.umich.edu/vlambropoulos/wp-content/uploads/sites/718/2019/05/lambropoulos_2010_greek-chorus-in-09.pdf) καθώς κλείνει η δεκαετία του λοιμού που μαστίζει τη χώρα και κάποια μέλη της συναρπαστικής ποιητικής γενιάς του 2000 προσπαθούν να ξεπεράσουν την αριστερή μελαγχολία (<https://poetryriano.wordpress.com/2017/08/11/η-αριστερή-μελαγχολία-στην-ελληνική-π/>) τους κάνοντας σπασμωδικά τις πρώτες τους πατριδολατρικές απόπειρες να οικειοποιηθούν και να αποσιωπήσουν τα κακά νέα πριν τους τα πουν μόνα τους. «Ο Οιδίπους δεν ατενίζει το μυστικό αλλά το μυστικό ατενίζει εκείνον» (14), παρατηρεί ο Φουκώ, κι ο Λούντζης τονίζει πως, αν δεν «ξεστομίσουμε τα κακά νέα ... θα μας τα πουν» εκείνα. Οι σημερινές Θήβες χρειάζονται ποιητές/Τειρεσίες οι οποίοι να έχουν το «κουράγιο της αλήθειας» (Φουκώ) για να κατονομάζουν με παρρησία τα μίσματα που φέρνουν στην πόλη λοιμούς.